

ВСТУПНА ПРОМОВА ПРОКУРОРА В СУДІ ПРИСЯЖНИХ

OPENING STATEMENT BY THE PROSECUTOR IN THE JURY TRIAL

Ляховченко І.А., аспірант кафедри кримінального процесу
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу особливостей виступу прокурором вступної промови в суді присяжних. У роботі звертається увага на те, що така промова не є формальним повторенням обвинувального акту, а виконує важливу функцію представлення обвинувачення присяжним, які не мають фахової юридичної підготовки. Автор зазначає, що вступна промова може містити судження, якими прокурор намагається пояснити чи довести обвинувачення, яке ним висувається підтримується. З огляду на те, що в суді присяжних вступна промова в більшій мірі буде розрахована саме на осіб без юридичної освіти, прокурор може додатково використати порівняння або метафори, які дозволять краще пояснити як саме кримінальне правопорушення, так і шкоду, яка була нанесена публічним інтересам. Проте в межах такої промови прокурор має притримуватись як загальних засад кримінального провадження, так і самого обвинувачення, що було озвучено під час зачитування обвинувального акту. Судді допускають певні додаткові формулювання у вступних промовах, які, у випадку розгляду кримінального провадження судом присяжних, стають вкрай важливим інструментом для того, щоб краще обґрунтувати власну позицію. Однак, на відміну від сторони захисту, вступна промова прокурора обмежується змістом обвинувального акту, який було зачитано раніше. Якщо у вступній промові прокурор починає вказувати на інші кримінальні правопорушення, які не є предметом розгляду даного кримінального провадження, то це може розглядатися як порушення права на захист, адже сторона захисту не готувалася від такого «доповненого» обвинувачення. Особливо критичною така ситуація є в суді присяжних, адже присяжні не повністю розуміють концепцію меж судового розгляду, тому можуть у подальшому використовувати судження та позицію, яка була зазначена прокурором у вступній промові, але суперечила обвинувальному акту. Автор робить висновок про необхідність чіткого дотримання прокурором меж між процесуально дозволеним поясненням обвинувачення і недопустимим розширенням його змісту, що має особливе значення в умовах реалізації принципу змагальності сторін та рівності в правах у суді присяжних.

Ключові слова: кримінальне провадження, суд присяжних, прокурор, вступна промова, обвинувачення.

The article is devoted to the analysis of the features of the prosecutor's opening speech in a jury trial. The work draws attention to the fact that such a speech is not a formal repetition of the indictment, but performs an important function of presenting the indictment to the jury, who do not have professional legal training. The author notes that the opening speech may contain judgments by which the prosecutor tries to explain or prove the accusation that he puts forward and supports. Given that in a jury trial the opening speech will be more likely to be designed for persons without a legal education, the prosecutor may additionally use comparisons or metaphors that will allow for a better explanation of both the criminal offense itself and the harm that was caused to public interests. However, within the framework of such a speech, the prosecutor must adhere to both the general principles of criminal proceedings and the accusation itself, which was voiced during the reading of the indictment. Judges allow for certain additional wording in opening statements, which, in the case of a jury trial, become an extremely important tool for better substantiating one's own position. However, unlike the defense, the prosecutor's opening statement is limited to the content of the indictment that was read out earlier. If in the opening statement the prosecutor begins to point out other criminal offenses that are not the subject of the criminal proceedings in question, this may be considered a violation of the right to defense, since the defense was not prepared for such an "additional" indictment. This situation is especially critical in a jury trial, since the jurors do not fully understand the concept of the limits of the trial, so they may later use the judgment and position that was indicated by the prosecutor in the opening statement, but contradicted the indictment. The author concludes that the prosecutor must clearly observe the line between the procedurally permissible explanation of the accusation and the impermissible expansion of its content, which is of particular importance in the context of the implementation of the principle of adversarial proceedings and equality of rights in a jury trial.

Key words: criminal proceedings, jury trial, prosecutor, opening speech, accusation.

Відповідно до ч. 1 ст. 349 КПК України, після виконання дій, передбачених статтею 348 КПК України, головуючий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови. У вступній промові зазначається, якими доказами сторона підтверджуватиме наведені нею обставини, порядок дослідження доказів, а також може бути зазначена позиція сторони. Сторона обвинувачення, сторона захисту має право відмовитися від проголошення вступної промови. Право проголосити вступну промову першою надається стороні обвинувачення, після чого вступну промову проголошує сторона захисту. Вступні промови проголошуються з дотриманням розумних строків залежно від обсягу обвинувачення. Якщо проголошення вступної промови має ознаки зловживання правом з метою затягування судового розгляду, суд після усного попередження зупиняє проголошення промови.

В. Молдован відмічає, що «прокурорська практика виробила таку структуру обвинувальної промови: вступна частина; фабула справи (виклад фактичних обставин злочину); аналіз і оцінка зібраних доказів (аналіз доказів); обґрунтування кваліфікації злочину; характеристика особи підсудного; обґрунтування пропозицій про міру покарання; аналіз причин і умов, що сприяли вчиненню злочину і пропозиції щодо їх усунення; заключна час-

тина промови. Не завжди обвинувальна промова вміщує всі перераховані елементи в такій послідовності. Але на практиці саме така послідовність закріпилася і виправдала себе» [1, с. 87].

В. В. Сухонос, аналізуючи промови прокурора, зазначає, що вона складається з трьох частин: вступної, основної та заключної. Вступна частина судової промови має ключове значення для подальшого вивчення обставин кримінального провадження, оскільки в ній формулюється проблема, що підлягає вирішенню. Вона переслідує такі основні цілі: зацікавити судову аудиторію та зосередити її увагу, налагодити комунікацію зі слухачами та активізувати механізми впливу на них, а також створити відповідний психологічний настрій для сприйняття промови. До основних вимог щодо такої частини виступу належать: відображення конфлікту, який становить основу обвинувачення, логічний зв'язок із основною частиною виступу, виконання ролі відправної точки для вивчення фактичних обставин справи, лаконічність та відповідність за стилем до основної частини. Основна частина судового виступу є його основою, своєрідним ядром промови. У цій частині судовий прокурор, дотримуючись загальних принципів побудови судової промови та встановлених до неї вимог, використовуючи логічні закони та психологічні методи впливу, проводить аналіз обставин конкретного провадження, намагаючись переконати суд і присяжних у прав-

дивості своїх аргументів і зроблених висновків, а також виконує інші завдання, притаманні судовій промові. Заклучна частина разом із вступною утворює своєрідне «обрамлення» промови, що забезпечує її логічну завершеність. У цій частині підсумовуються викладені положення, відображається сутність справи, її особливості, а також надається суспільна та моральна оцінка. Крім того, вона має на меті закріпити й посилити враження від виступу, а також звернутися до суду із закликом ухвалити відповідне рішення [2].

Очевидно, що складно переоцінити значення вступної промови прокурора саме в суді присяжних, адже це фактично єдиний спосіб донести до учасників кримінального провадження свою позицію «зрозумілою» мовою, тобто без необхідності використання навіть юридичної термінології. Прокурор, формуючи свою вступну промову, повинен одразу розуміти, що в значній мірі вона буде направлена саме на присяжних, адже суддів, з огляду на свій досвід та наявну у них професійну деформацію, як правило, складно вразити будь-якими емоційними промовами. Як зазначає А. А. Солодков, «особливість формування внутрішнього переконання присяжних полягає в тому, що для них, як непрофесійних суддів, безпосереднє, головне значення має інтуїтивне сприйняття доказів. Тому прокуророві та захисникові необхідно не тільки мати знання в юриспруденції, а й володіти здатністю апелювати до розуму та емоцій присяжних» [3, с. 162]. Як зазначає О. П. Шовкопляс, «особливу увагу потрібно приділяти промові прокурора. Вона повинна бути правильною, ясною, зрозумілою, логічною, не містити розпливчастих фраз і виразів, відповідати середньому рівню розвитку більшості осіб, присутніх у суді, їх реальних інтелектуально-духовних ресурсів, душевних якостей» [4, с. 323].

Вступна промова може містити судження, якими прокурор намагається пояснити чи довести обвинувачення, яке ним висувається та підтримується. З огляду на те, що в суді присяжних вступна промова в більшій мірі буде розрахована саме на осіб без юридичної освіти, прокурор може додатково використати порівняння або метафори, які дозволять краще пояснити як саме кримінальне правопорушення, так і шкodu, яка була нанесена публічним інтересам. Проте в межах такої промови прокурор має притримуватись як загальних засад кримінального провадження, так і самого обвинувачення, що було озвучено під час зачитування обвинувального акту. Наприклад, в одному з проваджень сторона захисту звертала увагу на те, що прокурор порушив принцип презумпції невинуватості, надаючи в вступній промові додаткові аргументи, які в самому обвинуваченні не містяться. В даному випадку суд зазначив, що «як визначено ч. 1 ст. 349 КПК України, у вступній промові зазначається, якими доказами сторона підтверджуватиме наведені нею обставини, порядок дослідження доказів, а також може бути зазначена позиція сторони. Тобто проголошення вступної промови – це реалізація прокурором його процесуальних повноважень під в першу чергу, зі сторони захисту – у другу».

час підтримання державного обвинувачення в суді. Певні вислови прокурора, які стосуються змісту обвинувачення та використані ним у вступній промові на обґрунтування своєї позиції у кримінальному провадженні, зокрема щодо його суб'єктивного бачення впливу та наслідків інкримінованого ОСОБА_6 діяння, не свідчать про упередженість прокурора щодо обвинуваченого та сприймаються судом як складова діяльність прокурора щодо доведення суду обвинувачення» [5].

Таким чином судді допускають певні додаткові формулювання у вступних промовах, які, у випадку розгляду кримінального провадження судом присяжних, стають вкрай важливим інструментом для того, щоб краще обґрунтувати власну позицію. Однак на відміну від сторони захисту, вступна промова прокурора обмежується змістом обвинувального акту, який було зачитано раніше. Якщо в вступній промові прокурор починає вказувати на інші кримінальні правопорушення, які не є предметом розгляду даного кримінального провадження, то це може розглядатися як порушення права на захист, адже сторона захисту не готувалася від такого «доповненого» обвинувачення. Особливо критичною така ситуація буде власне в суді присяжних, адже присяжні не повністю розуміють концепцію меж судового розгляду, тому можуть в подальшому використовувати судження та позицію, яка була зазначена прокурором у вступній промові, яка суперечила обвинувальному акту.

У зв'язку з цим пропонується ч. 1 ст. 349 КПК України викласти в наступній редакції:

«1. Після виконання дій, передбачених статтею 348 цього Кодексу, головуєчий надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити вступні промови.

У вступній промові зазначається, якими доказами сторона підтверджуватиме наведені нею обставини, порядок дослідження доказів, а також може бути зазначена позиція сторони.

Сторона обвинувачення, сторона захисту має право відмовитися від проголошення вступної промови.

Право проголосити вступну промову першою надається стороні обвинувачення, після чого вступну промову проголошує сторона захисту. *У вступній промові прокурора не можуть надаватися нові відомості або відомості, які суттєво змінюють межі обвинувачення, які були сформульовані обвинувальним актом.*

Вступні промови проголошуються з дотриманням розумних строків залежно від обсягу обвинувачення. Якщо проголошення вступної промови має ознаки зловживання правом з метою затягування судового розгляду, суд після усного попередження зупиняє проголошення промови.

Інші учасники судового провадження можуть висловити свою думку про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження після вступної промови сторони захисту.

Докази зі сторони обвинувачення досліджуються

ЛІТЕРАТУРА

1. Молдован В. Риторика загальна та судова : навч. посібник / С. Д. Абрамович, В. В. Молдован, М. Ю. Чикарькова. К. : Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
2. Сухонос В.В. Промови в кримінальному судочинстві, їх форма і зміст. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. № 2 (5), 2011 С. 115-119.
3. Солодков А.А. Теоретичні основи та практика здійснення провадження в суді присяжних в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 219 с.
4. Шовкопляс О.П. Значення психологічних знань у діяльності прокурора в суді за участю суду присяжних. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2024. Вип. 3(16). С. 322-327.
5. Ухвала ВАКС від 11.12.2024, справа № 991/4139/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123769828>